CULTUURHISTORISCHE INVENTARISATIE NOORD-BRABANT

M.I.P.

Gemeente Diessen

Provincie
Noord-Brabant

januari 1994

Colofon

De Cultuurhistorische Inventarisatie Noord-Brabant/ Monumenten Inventarisatie Project wordt verricht door mevr. drs. M. Daru-Schoemann, dhr. drs. M. Koenders, dhr. drs. A. van Leeuwen (coördinatie), dhr. drs. N. Maes, dhr. drs. J. Michels, dhr. H. Ruiter arch. h.b.o., mevr. drs. M. Vaessen, mevr. drs. W. Wessel.
Secretariaat: mevr. H.van Wanrooij-de Cort,
Hildebrandstraat 24, 5216 VR 's-Hertogenbosch. Tel. 073-147471.

De rapporten zijn te bestellen bij de afdeling Voorlichting van de Provincie Noord-Brabant, Brabantlaan 1, 5216 VR 's-Hertogenbosch.
Tel.: 073-812511.

INHOUD

Woord vooraf 5

Werkwijze en criteria 6

1. Situering der gemeente 9

2. Bodemgesteldheid 10

3. Grondgebruik 11

4. Infrastructuur 12

5. Ontwikkeling van de nederzettingen 13

6. Stedebouwkundige typologie 15

7. Karakteristiek der objecten, bouwvormen en bouwtypen 16

8. Objectgegevens 22

9. Literatuur 60

Kaart (bijlage)

Woord vooraf

Dit rapport over Diessen maakt deel uit van de serie Cultuurhistorische Inventarisatie Noord-Brabant/Monumenten Inventarisatie Project. Het geeft per gemeente een overzicht van de waardevolle nederzettingen, gebouwen en groenelementen tot ca. 1940 in de steden en dorpen van de provincie.
De snelle en vaak ingrijpende veranderingen in het Brabantse cultuurlandschap hebben de totstandkoming van een dergelijk overzicht urgent gemaakt. Ondanks vervlakking en schaalvergroting bezit elke gemeente een eigen karakter in de stedebouwkundige structuur, de bebouwing van kern en buitengebied. We doelen daarbij zeker niet alleen op erkende monumentale gebouwen, maar evenzeer op boerderijen, woonhuizen, fabrieksgebouwen, bruggen en sluizen, wegkruisen of een ijzeren sierhek en dorpslinde.
Na het monumentenjaar 1975 heeft het provinciebestuur besloten om de cultuurhistorische waardevolle bebouwing van de provincie vast te laten leggen. Hiervoor is in 1976 de "Inventarisatiecommissie Brabantse Monumenten" ingesteld. In september 1979 is een drietal inventarisatoren aangesteld om een werkmodel te ontwikkelen en veldwerk en rapportage te verrichten.
Dit model is tot eind 1988 gehanteerd in 69 gemeenten. Najaar 1988 is ook in Noord-Brabant het door de minister van WVC geëntameerde Monumenten Inventarisatie Project van start gegaan. Binnen dit project wordt vastgelegd hetgeen in Nederland tussen ca. 1850 en 1940 aan bouwkunst en stedebouw is gerealiseerd.

Het MIP beoogt:
- het verkrijgen van een eerste landelijk overzicht van de zgn. "jongere bouwkunst en stedebouw' (ca. 1850 - 1940)
- het bevorderen van kennis en waardering voor historische stads- en dorpsgezichten en voor monumenten van geschiedenis en kunst uit de periode 1850 - 1940
- het formuleren van uitgangspunten ten behoeve van publikaties en wetenschappelijk onderzoek op architectuurhistorisch, bouwhistorisch, stedebouwkundig, historisch-geografisch of industrieel-archeologisch gebied
- het verkrijgen van bouwstenen als een eerste aanzet tot nieuw te ontwikkelen beleid van Rijk, provincies en gemeenten ten aanzien van de ruimtelijke ordening, stadsontwikkeling en monumentenzorg, alsmede van een basis voor planologisch-stedebouwkundige afwegingen
- het verzamelen van informatie die voor Rijk, provincies en gemeenten als basis kan dienen bij het selecteren en registreren van objecten, ensembles, structuren en dorps- en stadsgezichten.

In Brabant zullen daarnaast ook nog objecten en structuren van vòòr 1850 vastgelegd worden als uitvloeisel van de in 1979 begonnen Cultuurhistorische Inventarisatie.

Onderzoek en veldwerk voor dit rapport vonden plaats in november 1991 door mw. drs. E. Wessel.

's-Hertogenbosch, december 1993.

Werkwijze en criteria

In Brabant is het MIP officieel van start gegaan op 1 oktober 1988. De inventarisatie wordt hierbij gebiedsgewijs aangepakt. Daartoe is de provincie in acht werkgebieden verdeeld, op basis van de historische en bestuurlijke ontwikkelingen in de periode 1850 - 1940.
Deze gebieden zijn:
1. Brabants Kleigebied
2. Zuidwest Brabant
3. Regio Tilburg
4. Regio 's-Hertogenbosch
5. Kempen
6. Regio Eindhoven
7. Maaskant
8. Brabantse Peel

Bij de inventarisatie wordt - binnen een zo breed mogelijke context - gewerkt van groot naar klein.
Eerst wordt van elk gebied een schets gegeven van de algemene karakteristieken. Op basis hiervan wordt voorts - gemeentegewijs - ingegaan op de stedebouwkundige aspecten van een stad of dorp. Tegen deze achtergrond worden ten slotte de objecten in de verschillende gemeenten beschreven.
De door het rijk voorgestelde werkwijze sluit goed aan bij onze sinds 1979 gevolgde werkwijze. Onbewust vooruitlopend op het MIP heeft de provincie vanaf het begin naast de oudere bouwkunst (ca. 10% van de monumenten in Brabant) ook steeds de jongere bouwkunst (ca. 90% van de monumenten) in haar werkwijze betrokken. Dit uitgangspunt zal binnen het MIP gehandhaafd blijven, met dien verstande dat de gegevens van de oudere bouwkunst buiten het MIP-kader vallen en dus niet aan het rijk geleverd zullen worden. Zij zullen wel voorkomen in de rapporten van de gemeenten die gewoon zullen blijven verschijnen. Tevens zullen nu ook de grote gemeenten (Tilburg, Breda, Bergen op Zoom, Eindhoven, Roosendaal, Helmond en 's-Hertogenbosch) beschreven worden.
In de geautomatiseerde MIP-bestanden welke uiteindelijk aan het Rijk geleverd gaan worden, zal ook het bestaande materiaal van jongere bouwkunst van de 69 reeds geïnventariseerde gemeenten worden opgenomen.
Deelname aan het MIP verleent de provinciale inventarisatie een belangrijke toegevoegde waarde. Zonder extra provinciale investering wordt het inventarisatiebestand geautomatiseerd en in overeenstemming gebracht met een landelijke opzet.
Voor verdere details verwijzen wij naar de Handleiding Inventarisatie jongere bouwkunst en stedebouw (1850-1940), Zeist- 's-Gravenhage 1987. Criteria

Uit de vele objecten die voor inventarisatie in aanmerking komen moet uiteraard een keus worden gedaan. Dat gebeurt aan de hand van een aantal criteria, die groepsgewijs worden omschreven.
Bij deze criteria wordt het bindend element in veel gevallen gevormd door de "historische karakteristiek" van de nederzetting. Wat wordt daaronder verstaan?

Een nederzetting is, in de hier gebruikte terminologie, een geheel van bebouwing, percelen, wegen en waterlopen, dat in de loop der tijd een meer of minder samenhangende vorm heeft opgeleverd. Het eigen karakter van een nederzetting is het produkt van een - al dan niet geleidelijke - historische ontwikkeling, die in vele gevallen tot op de dag van vandaag valt af te lezen, zowel aan het ruimtelijk patroon als aan de bebouwing zelf. Dat geldt in beginsel net zo goed voor een oud akkerdorp, als voor een moderne nieuwbouwwijk. Op zeker moment leidt een reeks van ontwikkelingen tot een situatie, waar de nederzetting voor ons gevoel een uitgesproken eigen vormidentiteit bereikt. Dát moment bepaalt de "historische karakteristiek" van de nederzetting, die dus als het ware de optel- en aftreksom is van een reeks structuurbepalende en structuurverstorende ingrepen.

De invloed van dat moment kan zich, meer of minder nadrukkelijk zichtbaar, vaak uitstrekken tot het moment van nu. Zo is voor de landelijke nederzettingen tussen Oirschot en Best de situatie rond het midden van de vorige eeuw nog steeds beeldbepalend. Vandaar dat het moment van de historische karakteristiek ook omstreeks dat tijdstip is gekozen. Zowel de middeleeuwse aanleg, als de wijzigingen van na 1850 zijn daarbij als wezenlijke bestanddelen aan te merken. Een heel ander voorbeeld is de oude vestinggordel van Bergen op Zoom. Daar is een essentieel element in de historische karakteristiek, zoals die rond 1800 bestond, thans niet meer afleesbaar. In die tijd werd de stad sterk gedomineerd door haar uit-

gebreide vestingswerken. Sinds die echter aan het eind van de vorige eeuw zijn ontmanteld, wordt het huidige beeld bepaald door een parken-, straten- en bebouwingsgordel, die rond 1920 zijn uiteindelijke vorm kreeg. Daarmee is de historische karakteristiek van ca. 1800 nu dus niet meer relevant voor dit deel van de stad. Die van rond 1920 echter des te meer.
Tegen de achtergrond van deze historische karakteristiek worden alle objecten afzonderlijk getoetst aan de volgende criteria:

* Architectonische en kunsthistorische criteria

- het object is een goed voorbeeld van een bepaalde stijl of bouwtrant, of van het werk van een bekend architect, stedebouwkundige of kunstenaar
- het object is gaaf qua stijl en detaillering
- het object vertegenwoordigt een unieke (bouw) techniek, (bouw)- type of is typerend voor de ontwikkeling van de industriële techniek
- het object heeft esthetische waarde op grond van de vorm en detaillering van exterieur en/of interieur.

* Planologische, landschappelijke en stedebouwkundige criteria

- het object vormt samen met bijgebouwen, kleine artefacten, erfbeplanting of tuinaanleg een karakteristiek geheel
- het object maakt deel uit van een groter historisch geheel of complex
- het object sluit, met name in historisch en geomorfologisch opzicht, aan bij het landschap
- het object maakt deel uit van een gebied met een grote continuïteit, waardoor het historisch patroon van verkaveling, wegen en waterlopen goed geconserveerd is gebleven
- het object vormt een onderdeel van een historische stedebouwkundige structuur of een historisch nederzettingstype
- het object is karakteristiek voor stad, dorp of streek.

* Sociaal- en cultuurhistorische criteria

- aan het object zijn historische herinneringen verbonden in de ruimste zin van het woord
- het object vertegenwoordigt een aspect van de sociale of economische geschiedenis
- het object is representatief voor een bepaalde fase in de ontwikkeling van dorp, stad of streek.

Afhankelijk van de situatie en de aard van het object, is het ene criterium bij de selectie meer bepalend dan het andere. Zo kan men zich voorstellen dat bij een eenvoudig voorbeeld van landelijke bouwkunst criteria als type, bouwtechniek, samenhang met de directe of wijdere omgeving, historische verkaveling en patroon van wegen en waterlopen, meer gewicht in de schaal werpen, dan bij een kerkgebouw. Daar zullen eerder stijl, gaafheid van details, esthetische kwaliteiten en geschiedkundige aanknopingspunten de doorslag geven. Bij monumenten van jongere datum zijn op hun beurt bouwtype, techniek, vormgeving, architect en sociaal-historische betekenis weer het meest van belang.

De samenhang met de omgeving heeft bij de beoordeling een grote - zo niet dominerende - rol gespeeld. Objecten als daglonershuizen, weverswoningen, smidsen e.d., ontlenen vooral daaraan hun bijzondere waarde. Een op zich interessant object, dat als laatste getuige de herinnering oproept aan een overigens verder geheel verstoorde situatie, scoort doorgaans minder hoog, dan een object dat deel uitmaakt van een karakteristieke, betrekkelijk ongerept gebleven omgeving. Daarentegen zal een in detail aangetaste reeks gebouwen, die een onderdeel vormt van een qua maat en schaal nog goed bewaarde en interessante structuur, op grond daarvan in deze inventarisatie juist worden meegenomen.
Tenslotte heeft, zoals men begrijpen zal, ook de zeldzaamheidswaarde van een object of nederzettingstype bij de afwegingen meegespeeld.

Samenstelling rapport

In dit rapport wordt een beeld gegeven van de cultuurhistorisch waardevolle structuren en objecten van oudere en jongere bouwkunst binnen de gemeente. Hierbij is de samenhang tussen de objecten en het landschap of de nederzetting van groot belang.

Door het raadplegen van de historisch-geografische beschrijving van het inventarisatiegebied (afzonderlijk verkrijgbaar) en het naslaan van specifieke plaatsgebonden literatuur ontstaat een beeld van de ontwikkelingen tot ca. 1950. De topo-

grafische kaarten van ca. 1850, 1900 en heden op de schalen 1 : 50.000 en 1 : 25.000 zijn eveneens van belang, omdat door vergelijking een indruk ontstaat van occupatiepatronen en ontwikkelingen tot op heden. In het veld wordt dit beeld aangevuld met eigen waarneming.
Vervolgens worden per kern en in het buitengebied de objecten die aan de eerder genoemde criteria voldoen geregistreerd.

Elk rapport omvat de volgende onderdelen. Na Woord Vooraf en Werkwijze en Criteria worden de ligging van de gemeente (hoofdstuk 1), de bodemgesteldheid (2) en het grondgebruik (3) behandeld. Dan volgt een overzicht van de veranderingen in infrastructuur, wegen, waterlopen etc. (4). Vervolgens worden de nederzettingen behandeld (5). In de hoofdstukken 6 - 8 worden de onderzoeksresultaten beschreven. Voor de grotere gemeenten met planmatige ontwikkelingen tussen 1850-1940 wordt een stedebouwkundige typologie gegeven met een kaart van gebieden van bijzondere stedebouwkundige waarde. Bij de meeste kleinere gemeenten blijft dit onderdeel achterwege. Hier hebben in het algemeen immers in de periode 1850-1940 geen samenhangende stedebouwkundige ontwikkelingen plaatsgehad. Wel worden in sommige gemeenten waardevolle bebouwingsgroepen van vòòr de periode 1850-1940 apart aangegeven.
Dan volgt een karakterisering der objecten, bouwvormen en typen (boerderijen, woonhuizen, openbare gebouwen etc.). Dit alles wordt afgesloten met de objectgegevens, geordend naar adres en huisnummer (even, oneven). Per object worden de oorspronkelijke en huidige functie, architect, bouwdata, bouwstijl en een beschrijving der gevels, ramen, deuren, daken, bijzondere constructies en in een enkel geval interieurgegevens (meestal wordt alleen het exterieur geregistreerd) weergegeven. Dan volgen bijgebouwen, artefacten (stoepen, stootstenen, hekken etc.) en groenelementen. Ook wordt aangegeven een motivering voor opname en of het object beschermd is.
Tenslotte volgt de literatuur.
Bijgevoegd worden kaarten 1 : 10.000 en indien nodig deelkaarten van de stedebouwkundige typologie en de dichtbebouwde kernen. Op de kaart 1 : 10.000 worden aangegeven:

- geïnventariseerde objecten met cultuurhistorische betekenis (zwarte stip) - beschermde monumenten (zwarte stip met cirkel)
- straatnaam en huisnummers
- gemeentegrenzen
- dijken, waterlopen en steilranden
- oude wegenpatronen en oude akkerbodems met een humusdikte van minimaal 50 cm. (globaal aangegeven).

Beschermde stads- en dorpsgezichten, alsook landgoederen worden eveneens aangegeven.

1. Situering der gemeente

1.1. Ligging

De gemeente Diessen ligt centraal in het zuiden van Noord-Brabant, in de M.I.P. regio Kempenland.
De gemeente bestaat uit de kernen Diessen, Baarschot en Haghorst. Diessen ligt centraal, Baarschot in het zuiden en Haghorst in het noorden. Daarnaast zijn er de gehuchten Den Opslag in het noorden, Heikant in het zuiden en Waterstraat in het westen.
De gemeente grenst in het noorden aan Moergestel, in het oosten aan Oostelbeers c.a. en in het zuidelijke puntje aan Bladel c.a. en Hoge en Lage Mierde. De westelijke grens wordt tenslotte gevormd door Hilvarenbeek.
Deze grenzen hebben een deels kunstmatig, deels natuurlijk verloop. In het noorden is er een klein stukje dat de Reusel volgt, verder langs een grillige lijn oude perceelsgrenzen. In het oosten ligt de grens op afstand parallel aan de Nijssenstraat, buigt af bij de Oirschotsedijk en dan via een rechte lijn langs de Beersche Heide. Na enige afbuigingen volgt de grens de Toekomstweg tot de zuidgrens een ven bereikt: de westgrens gaat omhoog via de Lange Baan. Ter hoogte van de Waterstraat volgen enkele bochten die aangeven waar vroeger stroompjes liepen. Vanaf de Beekseweg volgt de grens de Rentmeestersdijk en buigt vandaar scherp af naar de loop van de Reusel.
De gemeente beslaat een oppervlakte van 2943 hectare en had op 1 januari 1990 4005 inwoners.

1.2. Ontwikkeling

Diessen werd in 373 voor het eerst genoemd als Deusone. In dat jaar moet er een grote veldslag geweest zijn tussen de Romeinen en de Saksen. Uit 712 is een oorkonde bekend waarin wordt gemeld dat Willibrord een gedeelte van Diessen kreeg. In 726 droeg hij de eigendom over aan de abdij van Echternach. In 1161 is er voor het eerst sprake van een kerkje ter ere van St. Willibrord.
De nog bestaande vijftiende-zestiende eeuwse kerk was tot in de jaren zestig een bedevaartsoord.
In 1810 werd Diessen een zelfstandige gemeente, los van Hilvarenbeek.
De gemeente valt onder het in 1966 opgerichte Stadsgewest Tilburg.
Diessen is gebleven wat het was: een stille agrarische gemeente met goed onderhouden eenvoudige huizen en boerderijen.

2. Bodemgesteldheid

2.1. Grondsoorten

Diessen bevindt zich in een gebied met horsten en slenken. Het grootste gedeelte bevindt zich in het gebied van de Centrale Slenk. Hier bevinden zich dekzandvlaktes. Onder Baarschot bevindt zich de Feldbissstoring. Deze breuklijn is in het landschap niet zichtbaar. Het is de grens tussen Centrale Slenk en Kempenhorst. Ten zuiden van deze lijn zijn er in plaats van dekzandvlaktes terrasafzettingswelvingen. Het zand in beide gebieden is van Pleistocene oorsprong.
Er zijn drie hoofdgroepen van grondsoorten in Diessen:

1. Een centrale brede strook beekdalgronden, die de loop van de Reusel van zuid naar noord begeleiden. Deze grond is van Holocene oorsprong.
2. Over de gehele gemeente verspreid zijn grote stukken jong dekzand.
3. De dekzandvlaktes worden onderbroken door dekzandruggen. Op deze opduikingen zijn de plaatsen Diessen, Baaschot en Haghorst gevestigd.

2.2. Hoogte en afwatering

De hoogte loopt af van het zuiden naar het noorden. In het uiterste zuiden treft men een hoogtelijn aan van 22,5 meter boven N.A.P. Baarschot bevindt zich op 18,3 m. hoogte en Diessen rond de 15,3. Haghorst ligt op 14,3 m. Het laagste gedeelte bevindt zich in het noordelijke deel van de Lage Haghorst op 11,9 m.
De afwatering geschiedt dan ook via de Reusel in noordelijke richting. De gemeente valt onder het in 1863 opgerichte Waterschap de Dommel.
Zowel door de terreingesteldheid als door de opstuwing van de twee watermolens, die er eeuwen lang zijn geweest, was de afwatering in dit grotendeels natte milieu erg moeizaam. Daartoe werden de watermolens verwijderd en de Reusel werd in 1941 genormaliseerd.

3. Grondgebruik

De oude cultuurgronden vindt men in een groot deel van de gemeente. In het noorden vindt men deze benoorden de Driehuizerweg en in het gebied tussen Opslag, Lage Haghorst: in de lijn ten westen van de noordelijke hoofdroute.
Er is een klein oud akkercomplex ter hoogte van de Oirschotsedijk. Diessen wordt omringd door een groot gebied van oude akkerbouwgronden. Het zuidelijke oude akkergedeelte strekt zich uit van het oosten van de Molenstraat tot de Hertgang.
De schrale grond leende zich goed voor het gemengd bedrijf. Rond 1840 noemt van der Aa als gewassen: "rogge, boekweit, haver, eve en een weinig garst, voorts een weinig spurrie, aardappelen enz". In 1895 noemt Witkamp de gewassen rogge, boekweit, aardappelen, haver en voederkruiden. Daarnaast werden er ook bijen gehouden.
Rond 1840 is Diessen nog ingesloten door uitgestrekte heidevelden. Dit zijn de Diessensche Heide, de Langegrachtsche Heide en de Beersche Heide. Aan het einde van de vorige eeuw was men er toe over gegaan om een deel van de Beersche en Diessensche Heide te bebossen omdat dit de eenvoudigste manier was om het land in gebruik te nemen. Het naaldhout kon mogelijk dienen als stuthout voor de mijnen of voor telegraafpalen. De bosgebieden hebben een blokvormige verkaveling.

Vanaf 1900 begint er een grote ontginningscampagne op de Beersche Heide, vanaf 1910 overgenomen door Zeeuwse beleggers. De ontginning tot akkerbouwgebied wordt mogelijk gemaakt door de komst van kunstmest, noodzakelijk om de schrale grond te voeden. In 1917 werd een begin gemaakt met de ontginning van de Baarschotse- of Heikantse Heide. A. Rijk en compagnon richtten in 1919 de N.V. Zuid Bevelandsche Landbouwonderneming De Toekomst op. De heidegrond leverde onvoldoende op voor het akkerbouwbedrijf wat zij voor ogen hadden, en in 1922 ging de beleggingsmaatschappij failliet.
Om dezelfde reden mislukten andere ontginningspogingen, bij de Opslag en de Driehuizerweg.
Rond 1928 vestigde een groep boeren uit Gilze zich ten oosten van Haghorst. Deze boeren waren vertrouwd met de zandgrond en deze ontginning lukte wel. Men startte ook met de suikerbietenteelt.
De eerste ruilverkavelingsprojecten dateren uit de jaren dertig en veertig, toen het Diessens Broek herverkaveld werd. Het landschap met de kampenverkaveling is hierbij grotendeels bewaard gebleven. Bij latere herverkavelingen is het landschap wel aangetast. Bij recente ruilverkavelingen zijn ook diverse oude wegen verlegd.

Het huidige grondgebruik wordt gedomineerd door de maïsteelt en het weidende rundvee. De bovengenoemde naaldbossen bestaan nog steeds. Het deel dat bekend was onder de naam Diessensche Heide staat nu bekend als Annanina's Rust. Behalve grove dennen staan hier ook veel eiken en beuken.

4. Infrastructuur

4.1. Wegen

Op het uiterste zuidelijke deel na, zijn er in de gehele gemeente oude wegen. De meeste hiervan zijn verhard met asfalt of betonsteen met veel grindtoeslag, maar in de onbebouwde delen treft men nog diverse zandwegen aan.
De eerste wegen die een verharde aanleg kregen met klinkers waren de weg van Hilvarenbeek naar Oirschot en de Willibrordusstraat.
De wegen naar Baarschot en Haghorst werden rond 1930 verhard met hoogovenslakken.

De meeste wegen lopen door de oude heidegebieden en zijn vrijwel kaarsrecht. Dit zijn de doorgangswegen tussen de diverse gemeenten over Diessen. De oost-westverbinding tussen Middelbeers en Hilvarenbeek bestaat uit de Beerseweg, de Julianaweg en de Beekseweg. Vanuit Diessen lopen de Emmerseweg, de St. Josephstraat en de Moergestelseweg in noordelijke richting. De Emmerseweg heeft een vertakking, de Oirschotsedijk.
Het centrum van Diessen kent verder de Heuvelstraat, de Willibrordus-, Docfa- en Echternachstraat. De laatstgenoemde straat vervolgt met een grote bocht de straat met de naam het Hoekje.
Over het algemeen zijn de wegen ten zuiden van Diessen veel bochtiger in verband met de loop van vroegere stroompjes, met uitzondering van de Westelbeersedijk. Via de tamelijk rechte Molenstraat en Tongerloseweg bereikt men de Baarschotseweg, de kern van Baarschot. De overige wegen, zoals de Gijselstraat en Moleneind, lopen zeer bochtig. In de zuidelijke punt bevinden zich in het geheel geen oude wegen. Ten westen van Diessen bevindt zich de bochtige Waterstraat, met op afstand een stroompje.
Enige jaren geleden heeft men een groot aantal wegen, waaronder de Baarschotseweg, aanzienlijk verbreed.

4.2. Dijken en kaden

Langs het Wilhelminakanaal bevinden zich lage dijken. Dit zijn de Wilhelminadijk en de Kanaaldijk.

4.3. Spoorwegen en tramwegen

Er bevindt zich geen spoorwegtraject in de gemeente Diessen. Een tramwegverbinding heeft Diessen ook nooit gehad: de verbinding liep van Hilvarenbeek naar het zuidelijke Esbeek.

4.4. Waterwegen

De gemeente wordt van zuid tot noord doorsneden door de rivier de Reusel. Deze rivier is niet van enige economische betekenis geweest voor transport te water. Er zijn wel eeuwen lang twee watermolens geweest.
In het noordelijke gedeelte bevindt zich ter hoogte van Haghorst een deel van het Wilhelminakanaal. Dit kanaal werd van 1910 tot 1923 gegraven om Tilburg voor het vrachtvervoer ten behoeve van de textielindustrie te ontsluiten. Bij Haghorst werd een sluis aangelegd, hetgeen leidde tot enige uitbreidingen.

4.5. Militaire infrastructuur

Er is geen militaire infrastructuur.

5. Ontwikkeling van de nederzettingen

5.1. Diessen

In de Vroege Ijzertijd, rond 700 voor Christus moet Diessen reeds bewoond zijn geweest. Daarmee behoort het tot de oudste dorpen van Nederland.
Uit de derde eeuw na Christus dateren Romeinse munten, gewijd aan Hercules Deusoniensis. Hieruit kan volgen, dat er te Diessen een heiligdom voor Hercules was.

Diessen is een voorbeeld van een akkerdorp met plaatse, zoals die ontstonden in de middeleeuwen. De naam Heuvelstraat verwijst nog naar het voor dit type kenmerkende bezit van een driehoekige plaatse of heuvel. De Heuvel is bij Diessen door bebouwing als zodanig slecht herkenbaar.

In 712 ontving de aan de de abt van de Echternachse abdij St. Willibrord schenkingen in Diessen. Daarmee werd het een domein van Echternach. De zielzorg ging in de loop van de dertiende eeuw over naar de abdij van Tongerlo.
Aan het einde van de dertiende eeuw ging het bestuur van het domein Diessen - Westelbeers samen met Hilvarenbeek - Riel. Dit leidde een periode in waarin het meer welvarende Hilvarenbeek steeds meer de boventoon zou voeren. In 1702 en 1746 werd Diessen geplunderd door rondtrekkende legers.
Dit slechte situatie veranderde pas toen de Fransen in 1795 Nederland bezetten. Diessen kreeg de Willibrorduskerk terug, die het in de zeventiende eeuw aan de protestanten had moeten afstaan. Wel verloor Diessen in 1803 Westelbeers. Vanaf dat moment begint het losmakingsproces van Hilvarenbeek. In 1810 kreeg Diessen de eerste eigen burgemeester.
Merkwaardigerwijs is er in de negentiende eeuw geen gestage bevolkingsgroei, zowel over het totaal als in de dorpen apart. In de omliggende gemeenten is er wel een duidelijke toename van de bevolking.
Tussen 1822 en 1840 stijgt het aantal gemeentelijke inwoners nog van 894 tot 1003. Tussen 1890 en 1900 wonen er maar rond de 860. Tussen 1920 en 1940 stijgt het inwonertal sterk van 1128 tot 1661 inwoners.
De stijging van het aantal inwoners van Diessen is deels te verklaren door de stichting van het Theresiaklooster in 1884. De Zusters van Liefde lieten in 1894 een grote Neo-Gotische kapel bouwen en waren van groot belang voor het onderwijs. Er werden diverse scholen gebouwd en een fraai patronaat. Er resteert niets van het rijke Roomse leven; in 1985 vielen het Theresiagesticht en kapel onder de slopershamer. De scholen en het patronaat waren het klooster al voorgegaan.

Het agrarische bedrijf was en is het hoofdmiddel van bestaan. Sommige bedrijfstakken konden gecombineerd worden; zo waren er zowel te Diessen als in Baarschot diverse brouwerijen. De bierbrouwerijen konden op eenvoudige wijze het benodigde water uit de Reusel betrekken.
De waterkracht van het riviertje werd gebruikt door de watermolens. De Voorste Molen stond bij de Watermolenweg en werd al in 1350 genoemd. De molen die het laatst op deze plek stond is in 1921 ingestort.
De andere watermolen, de Achterste Molen, stond aan het Moleneind. Deze werd rond 1500 voor het eerst vermeld en is in de loop van de vorige eeuw verdwenen.

Rond 1900 werd de coöperatieve gedachte belangrijk. Gestimuleerd door de N.C.B., de Noordbrabantse Christelijke Boerenbond, begint men ook in Diessen met ondernemingen, waarin de boeren gezamenlijk in- en verkopen.
Rond 1900 werd aan de Julianastraat 37 de coöperatieve melkfabriek De Dageraad opgericht. In 1929 werd dit kleine fabriekje opgeheven.
Na 1945 splitste de N.C.B. zich officieel op. De al bestaande Coöperatieve Aan- en Verkoopvereniging, de C.A.V. werd steeds belangrijker als handelsvereniging voor de boeren. In Diessen kwam aan de Julianastraat 43 het hoofdgebouw. Dit werd in 1956-1957 gebouwd als pakhuis. In het lagere kantoorgedeelte werd de Boerenleenbank gevestigd. Deze was van groot belang als verschaffer van betaalbaar krediet. Het gebouw is in de loop van de tijd aanzienlijk uitgebreid en staat bekend onder de fabrieksnaam Bedico.
De gemeente werd in 1927 aangesloten op het electriciteitsnet.
Diessen heeft zeer lang bestaan uit lintbebouwing langs de oude wegen. De tussenliggende gedeelten zijn met name in het vorige decennium volgebouwd.

5.2. Baarschot

Baarschot werd mogelijk in een oorkonde van Willibrord uit 726 genoemd als Bobanschot, maar dat staat niet vast. In de twaalfde eeuw was het mogelijk een afzonderlijke heerlijkheid die toebehoorde aan de familie Boischot, maar ook dit is omstreden.
Net als in Diessen waren er diverse herbergen en brouwerijtjes. De boerderijfunctie ging samen met de nevenfunctie. Aan de Baarschotseweg 46-48, brouwerij Het Witte Kruis, is tot 1950 bier gebrouwen.
Rond 1900 werd aan de Baarschotseweg 28 de coöperatieve melkfabriek Ons Genoegen opgericht, om in 1929 wegens de concurrentie het onderspit te delven. De C.A.V. had een depot in Baarschot.
Na die tijd is er op nijverheidsgebied niets meer ondernomen. De bebouwing heeft zich tot de bestaande wegen beperkt.

5.3. Haghorst

Haghorst is een voorbeeld van een heide-ontginningsdorp dat rond 1900 is ontstaan, dus een nieuw heidegehucht.
Het kon zich verder ontwikkelen door de aanleg van het Wilhelminakanaal in 1923. Vanaf dat moment begint de vorming van de kleine dorpskern van Haghorst. Door instroming van mensen van buiten de gemeente groeit de bevolking. Het Wilhelminakanaal speelde een belangrijke rol; van hieraf werd kunstmest ingevoerd en suikerbieten uitgevoerd. De C.A.V. had in Haghorst naast een depot ook een weegbrug, een loswal en een pakhuis langs het kanaal.
Ondanks de groei van het dorpje werd er pas in 1946 een kerk, een pastorie en een school gebouwd.
In de jaren vijftig werd er bij het Wilhelminakanaal een betonfabriek gebouwd, die tot voor enkele jaren terug functioneerde.
In de afgelopen tien jaar is de bebouwing in Haghorst uitgebreid langs de nieuwe Emmastraat en Beatrixstraat.

5.4. Gehuchten

Het gehucht Waterstraat is een lineaire nederzetting langs een smal watertje. Het is een voorbeeld van een agrarische nederzetting zoals deze tussen 1000 en 1500 ontstond. Het achtervoegsel "straat" duidt op een latere aanleg dan het dorp waarvan het gehucht een -meestal- marginale aanleg is.
Heikant is een gehucht dat op grond van de naam en de ligging kan worden gekenschetst als een heidenederzetting, zoals die ontstonden tussen 1500 en 1800. Een dergelijke nederzetting behoort tot de oude heidegehuchten.

5.5. Verspreide bebouwing

Deze bebouwing is geconcentreerd langs de oude wegen, die teruggaan op de vestiging van de oude kampgehuchten, zoals Lage Haghorst en Westerwijk. In het bos van Annanina's Rust staan geïsoleerd geplaatste huisjes.

6. Stedebouwkundige typologie

6.1. Typologie

In deze landelijke gemeente is er tot 1940 sprake van een verdichting van de verspreide lintbebouwing langs de bestaande wegenstructuur. Verder is er beperkte komvorming. Rond 1850 is er vooral bebouwing bij de kerk ofwel langs de Julianastraat. Pas na die tijd wordt het tussenliggende gedeelte, de Willibrordusstraat, met bebouwing ingevuld.
Na 1940 is er sprake van het begin van planmatige ontwikkelingen.

6.2. Beschrijving van het gebied van bijzondere stedebouwkundige waarde.

Er zijn geen gebieden van bijzondere stedebouwkundige waarde in de gemeente Diessen.

7. Karakteristiek der objecten, bouwvormen en bouwtypen

7.1. Woonhuizen

In Diessen bevinden zich nog enkele gave woonhuizen.
Het grootste en gaafste is het vroegere herenhuis aan de Heuvelstraat 1. Het Rijksmonument uit 1830 werd al vrij snel in gebruik genomen als pastorie. In grootte volgt daarop Willibrordusstraat 12. Dit tweelaagse pand met terugspringende bijgebouwen met fraaie zinken pirons is in Eclectische stijl opgetrokken in 1880 voor M. van Dijck, de toenmalige burgemeester. Sinds 1954 is het pand in gebruik als gemeentehuis.
Aan de rand van het dorp, aan de Beekseweg 4, staat een andere grote burgemeestersvilla uit 1924. De "Villa Maria" heeft een bakstenen voet en is verder betimmerd met crèmekleurig hout. De hoektoren heeft een reusachtige loden piron. In 1979 is dit huis, zoals dat bij meer huizen en boerderijen in Diessen is gebeurd, afgebroken en herbouwd.
Daarnaast zijn er vooral veel eenvoudige kleine huizen gebouwd. De oudste zijn huizen onder zadeldak met de nokas parallel aan de straat. Het zijn ofwel vrijstaande eengezinshuizen of twee-onder-een kapwoningen, voorzien van tuile-du-Nord of kruispannen. Voorbeelden zijn Molenstraat 27 en Willibrordusstraat 26-28. De belangrijkste decoratie van deze huizen is, net als bij de boerderijen in de periode 1870-1915, een siermetsellijst in reliëf langs de gootlijst.
Een opvallend woonhuisje is te vinden aan de Willibrordusstraat 7. Het gesneden deurkalf vermeldt het jaartal 1894, maar het pleisterwerk met Jugendstilpatronen is zeker tien jaar later aangebracht.
In de jaren twintig en dertig werden er huizen onder mansardekap gebouwd. Er zijn enkele voorname dorpswoningen gebouwd in de jaren dertig, waarvan enkele Art Deco motieven vertonen. Deze vindt men aan de Julianastraat 35, een huis met geknikt zadeldak, verder op nummer 5, 12 en 19. De laatstgenoemde dateert uit 1932 en heeft het meest uitbundige siermetselwerk in Diessen.
In 1948 werd de tweelaagse villa Het Zonnehofke gebouwd.
Op deze traditie van individuele vrijstaande huizen werd rond 1950 een uitzondering gemaakt met de bouw van de eerste sociale woningbouw. De panden aan de Heuvelstraat 20-28 zijn vrijstaand.

In Baarschot bevindt zich één gaaf woonhuis tussen de boerderijen. Dit is Baarschotseweg 20 uit ca. 1915, voorzien van een mansardekap en een fraaie paneeldeur met sierrooster.

Aan de rand van Haghorst, op Emmerseweg 26, staat een villa uit ca. 1935. Het huis is opgetrokken in de stijl van de Delftse School.

Buiten de bebouwde kom bevinden zich twee woonhuizen in het bos Annanina's Rust aan de Rentmeestersdijk. Op nummer 4 en 6 staan twee traditionele huizen onder zadeldak met rode Romaanse pannen en luiken met diabolabeschildering. Ze zijn vermoedelijk tussen 1935 en 1940 gebouwd.

7.2. Boerderijen

In deze agrarische gemeente bevinden zich vele boerderijen, met name lang-gevelboerderijen. Deze zijn ook in de kern van Diessen te vinden.
De oudste boerderij is het Rijksmonument aan de Julianastraat 29. Deze lang-gevelboerderij met de naam het Pannenhuys heeft jaartalankers uit 1658. In de zijgevel zijn duivegaten aangebracht, de voordeur heeft een gesneden bovenlicht. Achter de boerderij bevindt zich een bakhuis.
Aan de Baarschotseweg 46-48 staat een voormalige boerderij op L-vormige plattegrond. Dit Rijksmonument uit 1717 heeft naast duivegaten een hijsluik onder afdak. De boerderij heeft tevens gediend als brouwerij. Op de naastgelegen deels houten schuur leest men de jaartalankers 1871.
Een interessante langgevelboerderij uit 1798 treft men aan de Laarstraat 12-14. Het bovenlicht en de vensters zijn gedecoreerd met Empire-motieven.
Mogelijk dateert de boerderij aan de Gijselstraat 4 uit dezelfde tijd. Dit is net als aan de overzijde, op nummer 5, een Rijksmonument. Gijselstraat 5 dateert uit 1833. Deze boerderijen zijn alle sterk gerestaureerd.
Daarnaast zijn er nog diverse andere boerderijen met een oude kern. De meeste zijn tamelijk ingrijpend verbouwd of gerestaureerd, zoals Hertgang 4 met bakhuis en Echternachstraat 23 en Watermolenweg 9. Andere hebben in sfeer en

bouw nog veel authentieks. Dat geldt vooral voor de Waterstraat 8, de Voerdijk 4 uit 1884, Voerdijk 1 uit 1891, Lage Haghorst 14 en nummer 1 met een hoog schilddak.
Vergelijkbaar is de mooi gelegen boerderij aan de Beneficiestraat 6.
De meeste boerderijen zijn geheel opgetrokken in baksteen. Een enkele boerderij heeft nog een staldeel van hout, zoals aan de Lombartstraat 6 en Waterstraat 3.
Een aparte plaats verdient de boerderij aan de Beekseweg 24. Dit is het Huiske ten Halve, halverwege Diessen en Hilvarenbeek. Het is een gave langgevelboerderij uit 1871 met grote getoogde achtruitsschuifvensters en diverse bijgebouwen. Behalve grote gietijzeren schotelankers heeft de boerderij ook siermetselwerk langs de gootlijst en een bijzondere gesneden windveer. De boer had tot 1933 neveninkomsten door er tevens een café te huisvesten.
Aan de Molenstraat 12 staat een verbouwde boerderij uit ca. 1885. De achterbouw is als enige in deze gemeente voorzien van een lijstgevel met ingezwenkte zijden. Dit was de kloosterboerderij van de zusters van het Theresiagesticht.
Vlak bij de kerk staat de gave voormalige langgevelboerderij aan de Kerkstraat 7. Het uit 1892 daterende gebouw heeft een gietijzeren levensboom in het bovenlicht.
Tot ca. 1915 werden er vooral veel eenvoudige boerderijen gebouwd, met als enig decoratief element een in siermetselwerk gemetselde lijst bij de goot. Voorbeelden zijn de Moergestelseweg 15 uit 1905, en de Laarstraat 18 uit 1913.
In de jaren twintig verschijnen er diverse varianten. Het zadeldak of schilddak wordt verlaten voor het mansardedak, zoals aan de Wilhelminadijk 8, een langgevelboerderij en de Judith-hoeve aan de Westelbeersedijk 5, een kortgevelboerderij met reliëfmetselwerk. Er worden aan de Ontginningsweg ook boerderijen gebouwd, waarbij het woonhuis onder mansardekap vóór het bedrijfsgedeelte met zadeldak is geplaatst. Het woonhuis is voorzien van speklagen in gele verblendsteen, zoals bij de nummers 11 en 36 uit 1928.
Een gave kortgevelboerderij is de Theresiahoeve onder zadeldak uit 1929, te vinden aan de Kanaaldijk 11. Vele boerderijen uit de jaren twintig zijn voorzien van louvre-luiken.
Zeer gaaf is de langgevelboerderij aan de Moergestelseweg 21 uit 1932. De glas-in-loodramen, de bewerkte kozijnen en de gootlijst op klosjes maken dit tot een bijzonder geheel. Het bijbehorende bakhuis dateert mogelijk al uit de achttiende eeuw. De meeste boerderijen hebben een dakbedekking bestaande uit zwarte of rode muldenpannen.
De belangrijkste boerderijen treft men aan en langs de Beerseweg. Opvallend is de schaalvergroting na 1900. De oudste hiervan staat op nummer 7. Deze boerderij werd rond 1920 gebouwd in opdracht van de N.V. Zuid Bevelandsche Landbouwonderneming "De Toekomst". De bewoners van Diessen noemden het een "reuzenschuur". Voorts moeten De Toekomst op nummer 26, de gelijknamige boerderij op nummer 30 uit 1939 en de St. Isidorushoeve uit datzelfde jaar op nummer 28 genoemd worden.
Dicht bij de rand van het dorp Diessen vindt men twee tegen over elkaar gelegen boerderijen uit 1941, op nummer 1 en 2 van de Beerseweg. Opvallend zijn de halfronde dakkapellen in het rieten dak met een voet van rode verbeterde hollandse pannen. Aan weerszijden van de deur is een eenvoudig sierhek geplaatst.
De laatste ontwikkeling is die van de kop-hals-rompboerderij uit 1950-1955. Aan de Driehuizerweg 13 en de Molenstraat 28 treft men deze aan. De grote vensters zijn voorzien van stalen kozijnen.

Parallel aan de ontwikkeling van de bovengenoemde agrarische bouw is er ook veel kleiner gebouwd. Aan Westerwijk 9 staat een landarbeiderswoning uit het tweede kwart van de negentiende eeuw.
Een oude keuterboerderij is gebouwd aan de Laarstraat 10.

7.3. Industriële en bedrijfsbebouwing

Het oudste bedrijfsgebouw van Diessen is de ronde stenen voormalige korenmolen aan de Heibloem 1, buiten de bebouwde kom. De molen De Heibloem is in 1827 gebouwd en in 1880 verbouwd. In 1953 werd hij onttakeld, van de kap ontdaan en tot woning verbouwd.

Aan de Julianastraat 43 staat de Bedico-fabriek, begonnen als pakhuis van de C.A.V. In dit hoge fabrieksgebouw met T-vormige plattegrond en ronde vierruitsvensters worden onder meer veevoeders en meststoffen geproduceerd. Het hoofdgebouw dateert uit 1956-1957. Verbonden aan dit gebouw is het kantoor van de Boerenbond.

Langs de Wilhelminadijk staan twee aaneengebouwde loodsen met een loswal, gebouwd in 1925. Deze eenvoudige bedrijfsgebouwen zijn vermoedelijk gebouwd in opdracht van de C.A.V.

7.4. Openbare gebouwen

Leo Goyaarts uit Tilburg ontwierp het voormalige gemeentehuis aan de Julianastraat 33. Het is een gebouw uit 1903 dat zich noch in grootte, noch in detaillering (het siermetselwerk bij de gootlijst en de zijgevels) veel onderscheidde van de overige bebouwing. Dit raadhuisje werd in 1954 verlaten ten gunste van het herenhuis aan de Willibrordusstraat 12. Bij deze gelegenheid werd het voor dit doel verbouwd, voorzien van een dakruiter met klok en enkele glas-in-loodramen van R. van de Brink. Bij de voordeur met sieromlijsting is dit het wapen van Diessen, een beker. In het trappehuis heeft de glazenier een raam aangebracht. De plaatsen Diessen, Haghorst en Baarschot worden er vertegenwoordigd door de belangrijkste bouwsels. Het gemeentehuis is in 1975 en 1989 uitgebreid.
Aan de Willibrordustraat 2 staat de winkel van de familie Heuvelmans. Deze gave winkel met achterliggend magazijn met laddervensters dateert uit 1921.
Aan de Kerkstraat 10-12 staat en pand uit dezelfde tijd, dat vroeger een winkeltje herbergde en tegenwoordig als woning dient.

Aan de St. Josephstraat 1 bevindt zich, vrijwel tegenover de kerk en bij de brug, een café uit 1923. Op de zijgevel is de geschilderde tekst: "Winkel-Café Den Horst- A. Verhoeven Janssens" nog leesbaar.

7.5. Kerkelijke gebouwen

Het oudste kerkelijke gebouw is de St. Willibrorduskerk aan de Kerksingel 1. Het oudste onderdeel van de driebeukige kerk is het koor uit de vijftiende eeuw. Het meest opvallende van dit Rijksmonument is de hoge zestiende eeuwse toren met rijke natuursteenverwerking. Het interieur bevat altaarretabels uit 1744 met een beeld van St. Sebastiaan en één van St. Joris. Verder heeft het inwendige vooral de sfeer van de Waterstaatsstijl: dit geldt ook voor het orgel uit 1859.
Naast de kerk bevindt zich een bakstenen waterput, de Willibrordusput waarin de heilige de bekeerden zou hebben gedoopt.
Aan de andere zijde bevindt zich het kerkhof, met vele kruisvormige zerken met Corpus. Achter het koor bevinden zich de oudste graven. De oudste van deze staande bewerkte zerken is een herinnering aan pastoor Boeren uit 1887. Om het kerkhof staat een in 1981 opgemetselde muur. Hierop staan drie donkergroen geschilderde beelden. De originele beelden van een engel met bazuin, Johannes en Maria zijn gerestaureerd met kunststof. De stijl is vergelijkbaar met die van de gietijzeren beelden aan de Bredaseweg te Tilburg. Oorspronkelijk hoorden deze beelden bij de bijzonder rijke Calvarieberg met kapel. Deze is afgebroken.
De al eerder genoemde pastorie is eveneens een Rijksmonument. Het voorname huis met een windvaan met jaartal 1830 is het grootste en gaafste van de gemeente Diessen. Het is aan de Heuvelstraat 1 gelegen en heeft grote bijgebouwen aan de zijden met gedecoreerde ronde ramen. Het huis zelf is ook voorzien van diverse decoratieve elementen en een dakruitertje met klok.
Achter de Molenstraat bevindt zich een laatste herinnering aan het St. Theresia-klooster dat hier heeft gestaan. Midden in de nieuwe woonwijk is een plantsoen, waar zich het kerkhof van de zusters heeft bevonden. Boven een memoriesteen met de namen en data van de zusters die hier geleefd en gewerkt hebben staat een kleine Calvariegroep uit ca. 1930.
Aan het einde van de Echternachstraat staat een kleine vierkante kapel uit 1950. Deze kapel werd in één week tijd gebouwd door studenten naar een ontwerp van F. Vervest en gewijd aan O.L. Vrouw van Brabant, ons aller Moeder en Hertogin.

In Baarschot bevindt zich een Mariakapel, die gebouwd is als grot met vele zwerfkeitjes. Onder het Mariabeeldje met kind, van de hand van A. van Wesel, bevindt zich de tekst: "Koningin van den Vrede, gelijk toen wij streden, zoo bescherm ons ook heden". De 15 augustus 1945 ingewijde kapel werd ontworpen door L. van Bommel.
Een andere kapel bevindt zich buiten de bebouwde kom, op de grens van Diessen en Hilvarenbeek aan de Beekseweg. Deze kapel met halfronde absis is gewijd aan Maria als Troosteres der Bedrukten. Ook deze kapel werd in de zomer van 1945 ingewijd. Zij is gebouwd als herinnering aan en door de Amsterdamse schoolkinderen die in juni 1945 in Hilvarenbeek werden opgevangen.

De St. Josephkerk te Haghorst werd in 1946 gebouwd naar een ontwerp van H. Pontzen uit Tilburg. Deze verzorgde driebeukige kerk onder zadeldak met open klokkestoel is net als de grote pastorie aan de St. Josephstraat 2 gebouwd in de traditionele stijl van de Wederopbouw. De pastorie bleef groot genoeg: de kerk werd in 1968 uitgebreid met een zijbeuk.

7.6. Kastelen en landhuizen

Er zijn geen kastelen of landhuizen in Diessen. Er hebben mogelijk wel slotjes gestaan in Haghorst en Baarschot, maar daarvan resteert niets. Datzelfde geldt voor het Hooghuis, ten noorden van Diessen. Aan de Hooghuisweg 4 bevindt zich nu een langgevelboerderij uit ca. 1910. Volgens de legende zou zich hier het woonhuis van St. Willibrord hebben bevonden. Het is waarschijnlijker dat er een voornaam woonhuis heeft gestaan van een rentmeester die toezicht hield op het domein van de Echternachse abdij.

7.7. Infrastructurele en waterstaatswerken

Het oudste gegraven stukje water is een brandput of brandkuil bij een boerderij aan de Willekensdreef. Deze heeft een rechthoekige omtrek. Degelijke brandputten dienden ter drenking van het vee of bij calamiteiten als bluswater.

Van belang voor de inventarisatie is het sluis- en brugcomplex bij het Wilhelminakanaal. Het Wilhelminakanaal is op dit gedeelte in 1923 gereed gekomen. Uit dit jaar stamt de Schutsluis nummer IV, waarvan de sluisdeuren in 1965-1966 zijn vernieuwd. Voorts de stalen ophaalbrug, het sluiswachtershuisje met groen geglazuurde baksteen banden en het monumentale pomphuis. Dit is een hoog en smal pand met siermetselwerk en gedecoreerde ijzeren raamhekjes. Door deze vensters kan men de machinerie deels onderscheiden. Deze objecten staan op een langwerpig kunstmatig eilandje in het kanaal. Verbonden met dit eiland en de walkant is een later gebouwd onderdeel. In 1929 bouwde men een kolk en een afwateringskanaal. Het is tevens een onderdeel van de sluis. Het water wordt tegengehouden door sluisdeuren, die met behulp van kettingen omhoog kunnen worden gehesen. Deze constructie wordt beschermd door wit geschilderde betonnen kasten. De bekistingsprofielen zijn nog duidelijk zichtbaar.
Het café aan de St. Josephstraat 1 uit 1923 kan tot het complex gerekend worden, omdat het tevens de woning van de sluismeester is. Wat verderop aan de Wilhelminadijk staan twee aaneengebouwde pakhuizen met loswal uit 1925.
De bruggen over de Reusel zijn in de jaren vijftig vervangen door zeer eenvoudige betonnen exemplaren met vlak wegdek, Zij zijn als zodanig dan ook niet opgenomen in de inventarisatie.

7.8. Militaire objecten

Deze zijn niet aanwezig.

7.9. Groenelementen

De meeste oude wegen worden omzoomd door eiken. Daarnaast treft men vele omvangrijke wilgen, zoals bij de Oirschotsedijk 10, de Lombartstraat, de Waterstraat en de Lage Haghorst.
De Emmerseweg naar Haghorst wordt beschaduwd door beuken met een omtrek van 2,5 meter. Er is nog zo'n beukenlaan als een naamloze zijweg van de Beekseweg. De beukenlaan vormt een onderdeel van het landgoed, Annanina's Rust. Behalve deze en andere beuken is dit beplant met grove dennen, eiken en bij de huizen rhododendrons.
Bij en rond de sluis aan de St. Josephstraat staan enige essen met een omtrek van ca. 3 meter. Langs sommige straten, zoals de Waterstraat, treft men singels aan van wilgen en elzen.
Aan de Esbeeksedijk is een oude houthakwal, bestaande uit eiken, te zien.
Rond de St. Willibrorduskerk staan enkele forse beuken. De pastorie heeft behalve twee forse rode beuken een grote achtertuin met verschillende grote loofbomen. De voortuin van het huidige gemeentehuis is verdwenen, de achtertuin is opnieuw ingericht en is toegankelijk als het Burgemeester Otjenspark.

Diverse boerderijen hebben nog de originele erfbeplanting of een deel daarvan. Belangrijk is de grote linde bij de Waterstraat 8 en de linden en eiken op nummer 9. Er zijn veel meidoornhagen, al zal de oudste haag de doorgegroeide beukenhaag op de hoek van de Turkaweg en de Molenstraat zijn. Er zijn diverse boerderijen met hoogstamfruitbomen, zoals de majestueuze pereboom aan de Lage Haghorst 29. De vroegere boerderij aan de Lombartstraat 6 heeft behalve hoogstammige fruitbomen een oude wijnrank tegen de gevel.

7.10. Artefacten

Rond een deel van de St. Willibrorduskerk staat een hoog ijzeren pijlpunthek. Enkele huizen zijn voorzien van zeer lage ijzeren pijlpunthekjes, zoals aan de Julianastraat 35 en 44.
Merkwaardig is het bewerkte ijzeren grafhek op het erf van de boerderij aan de Lage Haghorst 14. Hekken zoals deze werden vooral rond rijke graven uit het derde kwart van de vorige eeuw geplaatst.

Op de hoek van de Heuvelstraat en de Molenstraat is een Heilig Hartbeeld geplaatst. Het kalkstenen Christusbeeld met geheven handen is gesigneerd door J. Custers. Het was een geschenk van de gemeente voor het zilveren priesterfeest van pastoor H. van Enschot op 1 juni 1926.

Rond 1930-1935 heeft men het woonhuis Julianastraat 25 gebouwd. Dit woonhuis is vorzien van een terracotta brievenbus in de vorm van een tijger en een klein geglazuurd beeldje van Jozef, Maria en Jezus.
Voor de lagere school aan de Molenstraat staat een klein beeld van St. Willibrord. Het naturelkleurige beeld van gebakken klei dateert uit 1953 en is gesigneerd door Van Eck uit Eindhoven.

PROVINCIE NOORDBRABANT GEMEENTE DIESSEN.

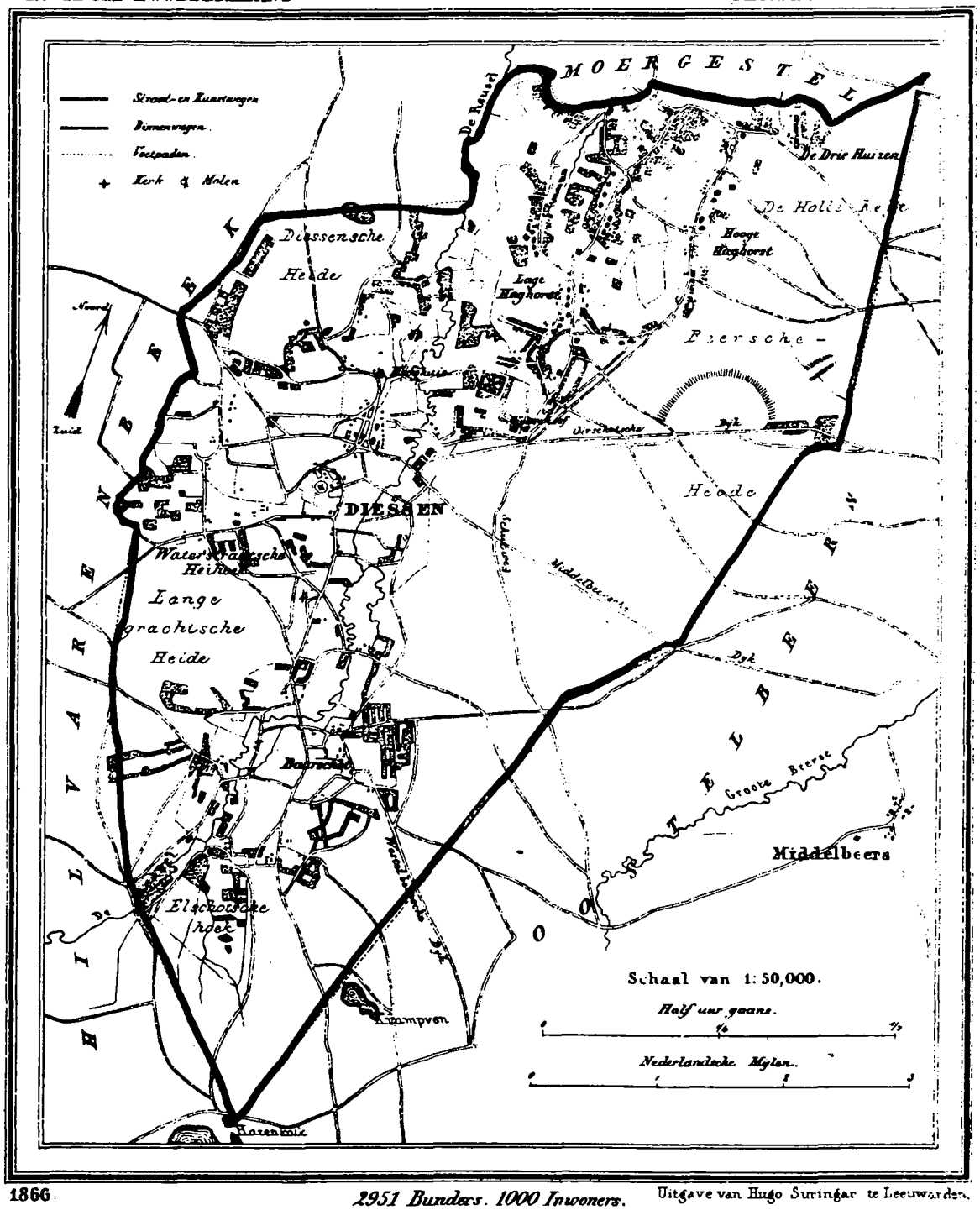

1866 *2951 Bunders. 1000 Inwoners.* Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden.

Kuyper, J., Gemeente atlas van de provincie Noord-Brabant. Groningen 1982. (1865) Toestand Diessen in 1866.

8. Objectgegevens

Ansbaldweg

4
'Hoeve de Goede Verwachting'
Kortgevelboerderij Kortgevelboerderij
ca. 1935
Machinale baksteen met siermetselwerk. Rechte steekankers.
Zesruits schuifvensters met luiken. Paneeldeur met gedeeld bovenlicht.
Zadeldak met zwarte asbestleien.
Diverse lage heesters.
Naam in topgevel.
Vanwege cultuurhistorisch belang.
(Foto 1)

Baarschotsestraat

Ong.
'Mariakapel'
Kapel Kapel
Lommel, L. van
1945
Mariabeeld van A. van Wesel in de diepe rondboognis. Knielbankje met zijkanten en middenstuk voor kaarsenverkoop van zwerfkeitjes.
Beuk, grote eik, 2 kastanjes, viooltjes in gemetselde bloembakken aan weerskanten van kapel.
Organisch opgemetselde kapel van zwerfkeitjes met kruis op top en beeld van Maria met Kind in nis. Tekst: Koningin van den Vrede, gelijk toen wij streden, zoo bescherm ons ook heden 3-10-1944.
Vanwege sociaal-historisch belang, ligging.
(Foto 2)

20
Woonhuis Woonhuis
ca. 1915-1920
Elementen Neo-Renaissance
Machinale baksteen. Sierlijst bij fries, rollaag bij plint. Gecementeerde speklagen. Gietijzer sierankers in voorgevel, rechte steekankers in zijgevels. Hardsteen dorpels.
Dubbele schuifvensters, met bovenlicht in kleine roedenverdeling. Houten rolluiken. Geverniste paneeldeur met smeedijzer sierrooster en bovenlicht in kleine roedenverdeling in portiek.
Mansardedak, voorschild met asbestleien, rest zwarte muldenpannen. Gootlijst op gesneden klosjes.
Aangebouwde schuur van baksteen met tandlijst onder zadeldak met muldenpannen.
2 kastanjes, taxushaag.
Eenlaags pand van drie traveeen met nokas parallel aan de straat.
Vanwege gaafheid, detaillering, cultuurhistorisch belang.
(Foto's 3 en 4)